

УДК 001.891, 001.891:070

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.2.3>**Дмитро ГУЦУЛЯК**

ад'юнкт кафедри військової журналістики,

Військовий інститут КНУ ім. Т. Шевченка

ORCID: 0000-0002-6459-7091

ФАКТЧЕКІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ КОНФЛІКТІВ

У статті проаналізовано метод фактчекінгу як інструменту протидії дезінформації в умовах гібридних конфліктів.

Розглянуто історичне походження фактчекінгу як жанру журналістики, його розвиток та значення в сучасних медійних реаліях. Зокрема, визначено основні функції та місію фактчекінгових ініціатив на міжнародному рівні та їхній вплив на протидію дезінформації. Охарактеризовано структуру і стиль фактчеку як специфічного жанру журналістики, визначено, що цей метод має об'єкт дослідження, доказову базу, посилання на компетентні джерела, коментарі експертів, і логічний висновок, підкріплений ретельним аналізом.

Визначено, що фактчекери використовують структурований протокол для перевірки інформації, що охоплює визначення тверджень, які потребують перевірки, швидке та якісне здійснення перевірки, проведення аналізу з допомогою джерел визнаної авторитетності, та встановлення фінального вердикту, що може бути класифікований як брехня, правда або напівправа. Кожен крок супроводжується експертною перевіркою та перехресним фактчекінгом, що допомагає забезпечити точність і надійність публікованих даних.

З'ясовано, що в контексті гібридних воєн, фактчекінг виступає не тільки як інструмент перевірки фактів, але й як стратегічний елемент захисту національної безпеки. Доведено ефективність фактчекінгу через приклади успішних проєктів, таких як «PolitiFact», «Climate Feedback» та український «StopFake» які забезпечують підвищення інформаційної прозорості та правдивості.

Сформовані висновки підкреслюють, що стабільність і безпека суспільства залежать від доступу до правдивої інформації, а фактчекінг є ключовим інструментом для її забезпечення.

У процесі дослідження виявлено, що збільшення кількості фактчекінгових ініціатив може служити потужним засобом у протидії інформаційній агресії та маніпуляціям, які є частою практикою в умовах гібридних конфліктів. На основі аналізу сучасних викликів та динаміки розвитку фактчекінгових платформ, запропоновано шляхи підвищення ефективності верифікаційних механізмів, зокрема через використання новітніх технологій та міжнародну співпрацю.

Ключові слова: фактчекінг, гібридні конфлікти, дезінформація, краудфандинг, верифікація інформації, фактчекінг публічних заяв.

Dmytro Hutsuliak. FACT CHECKING AS A TOOL FOR COMBATING DISINFORMATION IN THE CONDITIONS OF HYBRID CONFLICTS

The article analyzes the method of fact-checking as a tool for countering disinformation in the conditions of hybrid conflicts.

The historical origin of fact-checking as a genre of journalism, its development and significance in modern media realities are considered. In particular, the main functions and mission of fact-checking initiatives at the international level and their impact on countering disinformation are defined. The structure and style of the fact check as a specific genre of journalism is characterized, it is determined that this method has an object of research, an evidence base, references to competent sources, expert comments, and a logical conclusion supported by thorough analysis.

It is determined that fact-checkers use a structured protocol for verifying information, which includes identifying claims that need verification, quickly and efficiently performing the verification, conducting analysis using sources of recognized authority, and establishing a final verdict, which can be classified as false, true or half-truth. Each step is accompanied by expert verification and cross-checking of facts, which helps to ensure the accuracy and reliability of published data.

It was found that in the context of hybrid wars, fact-checking acts not only as a fact-checking tool, but also as a strategic element of national security protection.

The effectiveness of fact-checking has been proven through examples of successful projects, such as «PolitiFact», «Climate Feedback» and the Ukrainian «StopFake», which ensure increased information transparency and truthfulness.

The conclusions drawn emphasize that the stability and security of society depend on access to true information, and fact-checking is a key tool for ensuring it.

In the course of the study, it was found that increasing the number of fact-checking initiatives can serve as a powerful tool in countering informational aggression and manipulation, which is a frequent practice in hybrid conflicts. Based on the analysis of modern challenges and the dynamics of the development of fact-checking platforms, ways to increase the effectiveness of verification mechanisms are proposed, in particular through the use of the latest technologies and international cooperation.

Key words: *fact-checking, hybrid conflicts, disinformation, crowdfunding, information verification, fact-checking of public statements.*

Актуальність дослідження. В епоху глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій інформаційна безпека стає ключовим аспектом національної безпеки багатьох країн. Однією з найгостріших проблем сучасності є дезінформація, яка розповсюджується через широкий спектр медіаресурсів і соціальних мереж. Це не лише спотворює реальність, а й може мати дестабілізуючий вплив на суспільні процеси, особливо у контексті гібридних конфліктів, де інформаційні війни використовуються як один із інструментів впливу.

Відповіддю на ці виклики стає фактчекінг, що є невід'ємною частиною журналістської діяльності та громадянської відповідальності. Поглиблене розуміння методів та механізмів фактчекінгу є суттєвим для створення ефективних стратегій боротьби з інформаційними загрозами, що особливо актуально для країн, що перебувають у стані гібридних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному інформаційному світі, де дезінформація становить значний виклик для демократичних процесів, значення фактчекінгу набуває особливого значення. На сьогодні, простежується зростання уваги до вивчення механізмів ідентифікації фальсифікацій у медіа з боку як академічної спільноти, так і практикуючих журналістів. Українські медіа-експерти, опираючись на зарубіжний досвід у сфері фактчекінгу та верифікації, адаптують та розвивають власні методики діагностики неправдивих висловлювань.

Фундаментальні принципи та методики, які підтримують розвиток фактчекінгу, розроблені в роботах О. Гороховського, Г. Почепцова, Н. Вірною, В. Шевченко та інших видатних дослідників, створюють наукову основу для розуміння та вдосконалення цього процесу.

Мета статті – аналіз фактчекінгу як інструменту протидії дезінформації в умовах гібридних конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гібридні конфлікти характеризуються використанням різноманітних тактик – від традиційних військових дій до кібератак і пропаганди, що робить боротьбу з дезінформацією особливо складною і критично важливою задачею.

В умовах сучасних конфліктів, дезінформація може бути спрямована на зрив мобілізаційних зусиль країни, деморалізацію її громадян, або ж на піддрив довіри до державних інституцій. Так, фактчекінг є надзвичайно

важливим для підтримки інформаційної прозорості та правдивості, що є фундаментальними для забезпечення стабільності та безпеки.

Фактчекінг як жанр журналістики зародився у 2003 році і значно посилив свою роль у журналістських розслідуваннях з 2016 року.

Згідно з дослідженням американської організації «Duke Reporters' Lab», на сьогодні функціонує 121 фактчекінгова організація у понад сорока країнах світу.

У вітчизняному медіапросторі фактчек як методика розслідування швидко здобув популярність, відповідаючи на потребу протидії антиукраїнській пропаганді. Ця техніка стала ключовою у контрпропагандистській «обороні» під час інформаційної війни, яка направлена на масштабне і систематичне розповсюдження фальсифікованих новин.

Фактчекінг, як сучасний інструмент журналістських розслідувань, зосереджений на перевірці реплік політиків та громадських діячів на предмет їх точності та правдивості. О. Гороховський, головний редактор ресурсу «FactCheck-Ukraine», підкреслює, що фактчек є потужним інструментом для викриття політичних маніпуляцій і фактичних спекуляцій, забезпечуючи платформу для глибоких розслідувань, що ґрунтуються на фактах з відкритих джерел, тим самим мінімізуючи ризики звинувачень у заангажованості та суб'єктивності [2, с. 6]

Інституції для перевірки фактів часто створюються в академічних установах, зокрема на факультетах журналістики. Наприклад, у 2012 році студенти Університету Т. Г. Масарика в Брно започаткували проект «Demagog.cz» для аналізу достовірності політичних тверджень у Чехії. У США, Університет Вісконсин-Медісон у 2016 році запровадив «The Fact Checks», де студенти під керівництвом викладачів аналізували висловлювання місцевих політиків. У Німеччині, студенти Кельнської школи журналістики реалізували проект «Faktenzoom», оцінюючи висловлювання політиків у політичних ток-шоу. Також, медіаорганізації, як шведська газета «Metro», розвивають власні фактчекінгові проекти, наприклад «Viralgranskaren», спрямований на спростування неправдивих інформацій і розповсюдження перевірених даних через різні платформ [2, с. 6].

На сьогодні, одним із ключових інструментів для боротьби з дезінформацією є створення фактчекінгових організацій. Канадський про-

ект «BaloneyMeter», ініційований виданням «The Canadian Press» у тому ж році, призначений для перевірки достовірності інформації, що циркулює в суспільстві. Також у 2015 році в Іспанії видання «El Confidencial» запустило проект «La Chistera», а в Ірландії у 2016 році газета «The Journal.ie» реалізувала експериментальний фактчекінговий проект напередодні виборчої кампанії [1].

Також значний вклад у розвиток фактчекінгових організацій вносить краудфандинг. Наприклад, у Канаді троє фактчекерів зібрали кошти через краудфандинг для старту проекту «FactsCan» напередодні виборів 2015 року. Український проект «StopFake» також використовував громадське фінансування для підтримки своєї роботи, починаючи з добровільної волонтерської діяльності.

Загалом, роль фактчекінгових ініціатив у суспільстві є критичною, особливо в умовах гібридних воєн і глобальної інформаційної війни, де важливо забезпечити доступ до правдивої і перевіреної інформації.

У контексті України, проекти такі як «Stop Fake» і «Vox Check» відіграють ключову роль у спростуванні дезінформації та наданні громадянам інструментів для критичного аналізу інформації [8].

Аналітична платформа «Слово і Діло» виступає як унікальний засіб масової інформації в Україні, основною метою якого є системний моніторинг обіцянок публічних осіб для підвищення рівня їхньої підзвітності та прозорості діяльності владних структур. Щоденно на цьому порталі публікуються значущі новини, глибинні коментарі, авторські статті, а також інфографіка та аналізи на тему суспільно-політичного життя України та світу. За восьмирічний період існування проекту, колектив «Слова і Діла» зібрав більш ніж 40 тисяч обіцянок від публічних діячів [4].

На порталі можливо виявити рівень відповідальності будь-якого політика чи чиновника, з'ясувати, які з його обіцянок були виконані, а які – ні, та порівняти між собою відповідальність різних діячів [6].

Крім того, фактчекінг як методика має особливе значення у контексті сучасних медійних викликів, де важливою є не тільки швидкість публікації інформації, але й її точність та надійність. Роль таких організацій, як «PolitiFact» або «Climate Feedback», полягає не тільки в ідентифікації недостовірних даних, але й у формуванні культури критичного сприйняття інформації серед громадськості. Це, у свою чергу, сприяє створенню більш обізнаного суспільства, здатного критично оцінювати інформаційні потоки [2, с. 16].

Але, на сьогодні фундаментальною процедурою, що забезпечує вірогідність та об'єктивність інформаційного простору є фактчекінг публічних заяв. Основна мета журналіста-фактчекера полягає у визначенні точності заяв, які можуть бути підтверджені або спростовані на основі доступних даних, таких як статистика, соціологічні результати чи історичні факти. Заяви, що включають суб'єктивні судження чи прогнози, зазвичай не підлягають перевірці через відсутність чіткої фактологічної основи.

О. Гороховський з проекту «FactCheck.ua» розповідає, що їхня команда аналізує не тільки заяви, але й резонансні події, публікації у медіа, фото та відеоматеріали, а також судові рішення. Протягом року роботи проаналізовано 450 заяв українських чиновників, з яких половина виявилася неправдивою. Ця статистика відображає тенденцію до маніпуляції та помилок з боку політиків [2].

Журналісти виявляють обіцянки, виконання яких можна перевірити, у друкованих медіа, соціальних мережах, на радіо та телебаченні, та у публічних виступах. Особливу увагу приділяється обіцянкам, що виходять за межі посадових обов'язків політика, але все одно підлягають перевірці. Головний редактор «Слова і Діла» К. Пітеніна зазначає, що перевірка виконання обіцянок часто вимагає звернень до державних органів, телефонних дзвінків, а іноді й виїздів на місце. Цей складний процес потребує використання чітких та прозорих методик, які підтверджують зарубіжний досвід. Зарубіжний досвід підтверджує, що методика відбору цитат для перевірки є прозорою та об'єктивною. Наприклад, фактчекери «FactCheck.org» використовують підхід, за яким обирають заяви, які містять конкретні факти, та теми, що викликають активні дискусії серед кандидатів. Вони також беруть до уваги часто повторювані тези, які становлять основу політичної кампанії [7].

Фактчекер перевіряє інформацію у відкритих офіційних джерелах. Найголовнішою відмінністю фактчеку від звичайних розслідувань є повна відмова, принципове невикористання в доказовій базі інсайдерської та неофіційної інформації. Для побудови дослідження фактчек користується тільки офіційними джерелами інформації, як українськими, так і зарубіжними, відповідями на запити в держоргани та зарубіжні інституції [2]. Наприклад, джерельними базами можуть бути ресурси Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України,

Національного банку України, Міжнародного валютного фонду, Всесвітнього банку та ін. У «Посібнику з перевірки» (Verification Handbook), виданому Європейським центром журналістики, визнані світовою спільнотою редактори та журналісти дають рекомендації, як перевіряти контент на правдивість. Посібник містить перелік онлайн-інструментів, за допомогою яких можна перевірити на істинність, або верифікувати, такий контент: текстові публікації; фото- та відеоматеріали; першоджерела інформації; окремих осіб, які поширюють інформацію; акаунти в соцмережах [5]. Нині ведеться робота з автоматизації фактчекінгу. Використання комп'ютерів допоможе зробити фактчекінг значно швидшим.

Отже, на основі проведеного аналізу, вважаємо за необхідне проаналізувати структуру і стиль фактчеку як жанру журналістики. Фактчек – видовий варіант журналістського розслідування, тож він має схожі загальні структурні елементи, а саме: об'єкт дослідження; доказову базу; посилання на компетентні джерела; коментарі експертів; логічний висновок [2].

Фактчек містить такі смислові блоки: об'єкт розслідування (публічна заява (рідше резонансний факт) особи, яку можна дослідити); суть питання (інформаційна преамбула, що надає додаткову роз'яснювальну інформацію, яка передуює доказовим елементам); докази та аргументи (факти, статистичні дані, документи та документальні свідчення, отримані тільки з відкритих офіційних джерел; інформація від експертів, підкріплена документальними свідченнями чи посиланнями на відкриті джерела); вердикт (висновок-вирок: брехня, правда чи напівправа – з коротким аргументованим поясненням). Висновок, або вердикт, має чітку структуровану форму та критерії, щоб запобігти суб'єктивності та використанню оціночних суджень. В українській версії фактчеку використовується три типи вердиктів / висновків – «правда», «напівправа», «брехня» [2, с. 9].

Базовий протокол верифікації інформації для фахівців-фактчекерів включає наступні кроки:

1. Визначення матеріалу та ідентифікація тверджень, які вимагають перевірки.

2. Вибір найшвидшого та найякіснішого методу перевірки, щоб максимально ефективно виконати завдання.

3. Проведення пошуку у джерелах визнаної авторитетності з метою підтвердження або спростування інформації, що допомагає класифікувати повідомлення як

правдиве, неправдиве, оманливе або сумнівне.

4. Аналіз відібраного факту, що супроводжується обґрунтуванням вибору конкретного методу перевірки та представленням результатів.

5. Експертна перевірка коментаря на якість та надійність джерела, а також на відповідність його класифікації.

6. У разі успішного проходження етапу експертної перевірки, проведення перехресного фактчекінгу, що включає фінальну перевірку на логічну послідовність інформації. У випадку невдачі редакція вносить корективи до коментаря згідно із зауваженнями експерта.

7. Залучення зовнішніх експертів для оцінки тексту у разі необхідності.

Публікація підтверджених даних, з обов'язковим посиланням на джерела перевірки та вказівкою на внесок експертів у верифікаційний процес [3].

Активне застосування фактчекінгу у відповідь на антиукраїнську пропаганду та в контексті широкомасштабного розповсюдження фальсифікованих новин під час інформаційних війн підкреслює його важливість як стратегічного інструменту. Створення фактчекінгових організацій по всьому світу, зокрема в Україні, а також ініціативи, як «Stop Fake» та «Vox Check», забезпечують платформи для критичного аналізу та верифікації інформації, значно підвищуючи інформаційну прозорість. Врешті-решт, фактчекінг сприяє формуванню культури критичного сприйняття інформації серед громадськості, що є основою для створення обізнаного суспільства, здатного ефективно протистояти інформаційним загрозам в умовах гібридних конфліктів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фактчекінг є критично важливим інструментом у протидії дезінформації в умовах гібридних конфліктів, де інформаційна війна стає однією з ключових арен боротьби. Враховуючи сучасні технологічні можливості, здатність швидко і точно визначити недостовірну інформацію є надзвичайно важливою для підтримання стабільності та безпеки держав. Дезінформація, як засіб ведення гібридної війни, може мати дестабілізуючий вплив на суспільство, підриваючи довіру до інституцій, знижуючи ефективність управління та сприяючи соціальному розколу.

Фактчекінг, заснований на методах критичного аналізу, допомагає ідентифікувати та коригувати інформаційні спотворення, забезпечуючи суспільству доступ до правдивої

інформації. Використання цього інструменту сприяє зміцненню демократичних інституцій, підтримці правової держави та забезпеченню прав людини. Особливо важливим є використання фактчекінгу в медіа та соціальних мережах, де обсяг дезінформації може швидко поширюватися, впливаючи на широкі маси населення.

Стратегічне впровадження фактчекінгу на національному рівні може слугувати засобом не тільки реагування, але й профілактики дезінформації, створюючи бар'єри для

її поширення та зменшуючи її вплив на суспільну думку та національну безпеку. Важливою є також міжнародна співпраця в цій сфері, адже гібридні конфлікти не знають національних кордонів, і ефективна боротьба з дезінформацією вимагає злагоджених дій на глобальному рівні.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці автоматизованих систем виявлення фейків, поглибленні міжнародної співпраці для обміну даними про методи протидії дезінформації.

Література:

- 1.Бабак А. Розквіт фактчекінгу у світі: огляд найцікавіших проєктів. *Детектор медіа*. URL: http://ms.detector.media/web/online_media/rozkvit_faktchekingu_u_sviti_oglyad_naytsikavishikh_proektiv (дата звернення: 05.06.2024).
- 2.Гороховський О. М. Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи : практичний посібник. Дніпро : ЛІРА, 2017. 133 с.
- 3.Ейсмунт В. Інструменти фактчекінгу: як професійно відрізнити брехню від правди. *Інститут масової інформації*. URL: <http://imi.org.ua/articles/instrumenti-faktchekingu-yakprofesiyno-vidriznyati-brehyu-vid-pravdi/> (дата звернення: 02.06.2024).
- 4.Одаренко С. Як розпізнати порожні обіцянки в політичній рекламі. *Детектор медіа*. 02.08.2017. URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/yak_rozpiznati_porozhni_obitsyanki_v_politichniyu_reklamі (дата звернення: 04.06.2024).
- 5.Посібник з верифікації. Центр Європейської Журналістики; Асоціація Видавців (УАВПП). 2014. URL: https://verificationhandbook.com/book_ua (дата звернення: 06.06.2024).
- 6.Слово і діло. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Слово_і_Діло (дата звернення: 04.05.2024).
- 7.Шкарпова О. Досвід інших: головний фактчек планети. Як перевіряють висловлювання Трампа і Клінтон. *Детектор медіа*. 19.10.2016. URL: <http://detector.media/withoutsection/article/119841/2016-10-19-dosvid-inshikhgolovnij-faktchek-planeti-yak-perevirayut-vislovlyuvannya-trampa-i-klinton> (дата звернення: 05.06.2024).
- 8.Google перевіряє новини на достовірність по всьому світу. *Детектор медіа*. 07.04.2017. URL: http://ms.detector.media/web/IT_companies/google_pereviryaе_novini_na_dostovirnist_po_vsomu_svitu (дата звернення: 05.06.2024)